

A SZEGEDI

KEGYES TANITÓRENDI

NAGY-GYMNASIUM

É V K Ö N Y V É

185 $\frac{2}{3}$ -ki TANÉVRE.

SZERKESZTE

NAGY MÁRTON,

TANODAIGAZGATÓ.

Novitiatus Naciensis I. P.

SZEGEDEN,

GRÖNY JÁNOS NYOMDÁJÁBÓL.

1855.

PAEDAGOGIAI JEGYZETEK.

Az iskolai évkönyvek jótékony létrehozatalának célja részben a tudományosság előmozdítása, részben a nevelési és tanítási ügy kezelése, részben pedig a t. c. közönségnek ez ügyben teendő felvilágosítása. A cél mindenestre szent; s még annyival jobb, minthogy e nézeteknél szabad választás engedtetik. És így az ifjabb tanár egy ily kínálkozó alkalmat önkényt tudományossága példányaul használand fel; míg az iskolai pályán megtörődött, dús tapasztalatainak bő raktárából hasznosakat közölhet azokkal, kik e részben még kevésbbé jártasok, a nélkül, hogy a többi tanár egyéniségének bármily csekély bántalom okoztatnék. Ez értelemben választám én az előttünk fekvő rövid jegyzeteket jelen évkönyvünkben, mellyek részint hosszas olvasások gyümölcsei, részint visszaemlékezések a huszonöt éves tanítói, nevelői és igazgatói pályámon szerzett tapasztalatokra. Sokat tanulmányoztam, megvallom, a paedagogiai folyóiratokat, nevelés és tanításról irt munkák és hason közléseket, s azokat felhasználni mindig igyekeztem. Ha e sorok, eltekintve az alanyi színezet s helyi rendeltetéstől a szűk korláton kívül is, melyre azok különösen szánvák, hasonlóul használandnának: részemről nem remélt nyereség leendne. Miket a t. c. közönség nyilt vallomásoknak, munkatársaim igénytelen nézeteknek, egykori tanítványaim baráti emlékeknek, a mostaniak és — még talán Isten kegyelméből — a jövődők tanítási és igazgatási modorom hasznos felvilágosításnak tekintsék.

* * *

Iskolai ép oly rögs mint fontos pályára lépendő azon irányt jelölém ki magamnak, mely az iskolára üdvös, reám nézve pedig megnyugtató legyen. Ez előttem a legelső föllépéstől fogva megmásíthatlan maradt, tudván, hogy nélküle hiába igyekezendünk, haszonnal nem munkálkodhatunk. Kezdetben ezer vala az akadály, melyeket, mint ujoncnak, leküzdenem kelle; az okult tanárok tanácsai s ennézeteim lassankint feltalálták velem a módokat, melyek az iránytól el nem tántoritottak. Naponta, sőt éji csendes órákban tündöttem azon, hogy a gyenge gyermek szívét és eszét egyaránt képezve célhoz vezessem. Hamar beláttam, hogy ehez még nem elég a gyermeknek szorgalmas iskolai látogatása; megtanultam hogy ezenkívül föltételeztetik iskolában a legnagyobb rend, csend, figyelem és értelmes előadás. Igen, de az ifju tanár mi-kép találja ki az eszközöket, melyek által az egyik fentartassék s a másik létesíttessék? Ez oly szikla, melybe többször ütődik a még nem tapasztalt tanár és sokszor önkárával, egészsége veszélyeztetése s elkedvetlenedésével. Nem tudja a szegény ifju ember, hogy benne kell létezni az erőnek, mely a sziklát lerontsa. Melyik hát az? Ez nagy kérdés. Ennek megoldására több éves tanárnak is nehezen sikerül egyenes válaszszaal sikra lépnie. Én első évemben gondolám, hogy haragos lármával mindent legyözhetni; de csak hamar észrevehém, miszerint azonkívül, hogy egészségem leroncsolásával lakoltam, sem rendet, sem csendet, sem figyelmet kellőn nem eszközölhettem. Más módhoz kelle hát fordulnom. És csak hamar tapasztalám, hogy a siker mindkét részről kedvezőbb.

A sziklát leküzdendő erő csakugyan magában a tanárban létezik, és ez — annak a tanításnál egész viseletében egy lélek által, ez pedig méltósággteljes komolyság és atyai szeretet által nyilatkozik, hogy

a gyermek és ifju szívébe személye és szavai iránti szeretet és hajlam egyaránt hasson; azaz: a tanárnak mindig egyenlőnek kell lenni. Ha a tanuló szeretetét megnyertük, mindent nyertünk. Mert a kit mi igazán szeretünk, arra örömet gondolunk, ahoz örömmel megyünk, annál örömmel is időzünk; azt örömet hallgatjuk, attól szívesen tanulunk, általa készséggel vezetettünk; annak őszintén nyilatkozunk, attól életviszonyainkban tanácsot kérünk, s vigaszt keresünk, annak kétkezés nélkül engedelmeskedünk. A kit mi igazán szeretünk, azt mi soha, akarva, meg nem bántjuk, meg nem keserítjük, meg nem szomorítjuk; az által örömet útba igazítjuk magunkat, még a büntetést is örömebbé tőrjük, ha bántalmat okozunk; attól azonnal bocsánatot kérünk, ha valami történt, mi neki nem tetszenék, mi neki fájdalmat okozna, s mindent teszünk, hogy akár könnyelműség vagy szelesség, akár tudatlanság vagy tudból történtet jóvá teheszük, és hogy a megbántottnak szeretetére ismét méltók lehessünk. Kit mi igazán szeretünk, annak szava s példája lelkünkre és életünkre hatályosan működik, az tehet velünk mindent s oda vezethet, hova vezetni, s belőlünk azt tehet, mit tenni akar, — ez általánosan elismert tény. S a mit itt általánosságban mondtunk, az áll különösen is a tanárra alkalmazva, kinek a reá bízott ifjúságot oktatni s nevelni és így az ember valódi céljához vezetni szent kötelessége. Ha a tanuló tanítóját szereti, azaz: ha hozzá lelkéből ragaszkodik s mintegy rajta csügg, akkor ő már azon pillanatnak is örvend, melyben hozzá mehet, s minél tovább marad körében, annál nagyobb öröme telik benne, öröm és figyelemmel veszi minden szavát, oktatását s intéseit.

* * *

Nyíltan bevallom, hogy a tanítói pályán úgy mint a nevelőin nem voltam szerencsétlen. Megvalának ártatlan örömeim, melyeket tanítványaim hű ragaszkodásuk szült. Példakép — de ments Isten, hogy dicsekvésből — csak pár esetet hozok fel azoknak némi örömeire, kik e feledhetlen tett eszközei valának; azoknak pedig, kik még netalán oktatásom vagy vezetésomban reszesülendnek, ösztönükre: szembeteg valék; tanítványaimra nézve tiltott a nagy fájdalom, s tartottam, nehogy egyik vagy másik, bajommal visszaélve, alkalmatlanságot szerezzen. De ép ellenkező történt. Bámultam a csendet és figyelmet, melyet egész idő alatt tanusítanak az ártatlanok: mi annál bámulandóbb, minthogy másfél száznál többet számláltam 10—12 éves gyermekekből osztályomban. — Helyben ezélt 20 évvel tapasztalám, hogy tanítványaim őszinte vonzalom következtében egymási figyelmezteték a csendre, mielőtt még a tanterembe léptem. S megesezt, hol maguk a tanulók fedték meg azt ismételve, kit, mi ritkán történt, magamnak kell vala figyelmeztetnem kötelességére. — Máshelyt — egy nagy tekintélyű növendékben növendékeim egyike, 19—20 éves ifju, midőn csak talán meg gondolatlanságból megbántott, maguk a jeles növendékek inték meg őt botlásaért, mit maga is belátván esdve könyörgött bocsánatért. Még többet sorolhatnék elő; de ezekből is láthatni, hogy a gyermek vagy ifju, ha szereti tanítóját vagy nevelőjét, igyekszik is mindent elhárítani, mi annak bántalmat okozhatna, vagy ha okozott, kiengesztelni.

Hát a szeretetet mikép eszközölheti a tanár? Erre a legrövidebb és mindent magában foglaló válasz mindenesetre ez: *„Ifju barátom, minden tekintetben légy az, minek lenned kell, bizonyosan szeretetű fogsz; a mennyiben pedig még nem vagy az, minek lenned kellene, igyekezzél azzá lenni, s a mily fokra emelkedel, azon fokon eszközölnöd tanítványid szeretetét is, mert a szeretet ismét csak szeretetet szül és viszont.”* Ennek eszközölése, ne vélje senki, hogy valami mesterfogásokban áll. Sokkal fölségesebb az. Figyelj arra, mit maga a mesterek mestere mond: *A szeretet hosszú tüdő, kegyes; a szeretet nem irigykedik, nem cselekszik gonoszul, fel nem fuvalkodik. Nem viseli magát illetlenül, nem vadászsa tulajdon hasznát, nem gerjed haragra, nem forral elméjében gonoszságot. Nem örül a hamisságnak, örvendez pedig az igazságon. Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél, mindent elszennved. A szeretet soha meg nem szünik.* (Sz. Pál Kor. XIII. 4—8) A ki az idézett erények birtokában van, az szeretet s viszont szeretetik. Időzön kevéssé az ifju tanár a felsorolt erényeknél s elemezze azokat; ha hivatást érez a rögös pályára, el is sajátíthatja magának. Nélkülök kin s folytonos elégtelenség élete a szerencsétlen tanár és nevelőnek.

Képzelt ellenvetésül egy alkalommal tanító s nevelő társamtól e szavakat hallám : „Ön igen szereti növendékeit, mindig közöttük van.“ Rövid válaszom a fonák ellenvetésre mi lehetett eszélyesb mint ez : „Cso-dálom, hogy tanító s nevelő így nyilatkozhatik. Én nélkülök tanítót s nevelőt magamnak képzelni sem tudok. Ők engem, s én őket szeretem.“

Hasonlóul magában a tanítóban van s kell azon erőnek lenni, melynél fogva tanítványainak törvényszerű viseletét kieszközölje s megtartsa az előadásnál; és ez — *az erőtéljes tanítói hangban áll*, mely alatt a kedély hangulata, beszéd hangja, előadás módja, főképen pedig ez alatt a tanítónak egész viselete értetik. Tanítónak az előadandó tárgyat kedvessé, magát pedig az előadást kellemessé és élénkké kell hogy tudja tenni; érdekelje bár a tanítót inkább a tanuló személye mint maga a tantárgy, vagy viszont. Ez kötelessége mind az al- mind a feltanodai tanárnak.

* * *

A tanítás sikerét, mint mondám, csak a jó előadási módban találhatjuk fel. Nem elég tehát csupán ismerni az eszközöket, melyek a tudományos kiképezés létesítésére megkivántatnak; ép oly szükséges tudni, mikép kelljen azokat fel is használni.

A gymnasium beltartalmát tanítási eszközök teszik, a tanítási mód maga azon alak, melyet általa ezen beltartalomnak adunk. A mód ezen eszközök felhasználása, hogy a célnak megfeleljenek, s így a cél és eszközök azonosíthatnak; minthogy a cél, mely a tanításnak alapul szolgál, mutatja meg, mikép kelljen azokat valamint felosztani úgy felhasználni is. Minden osztálynak megvan tehát meghatározott s minden más osztálytól különböző tanításmódja. Más mód szükségeltetik a gyermek, más az ifju oktatásánál. Ép ebben hibáznak némelyek. Volt alkalmam ismerni kitűnő tehetségű tanárt, ki maga alaposan tudományos férfiú lévén, 12—14 éves gyermeknek is úgy adá elő a tárgyat, mintha azok már némely szakokban, mint ő, kiképezve voltak volna.

A tanulók a leggyorsabb szellemi fejlődés korában a legkülönbözőbb képzőfokon állanak: világos tehát, hogy 10 éves gyermeket máskép kell oktatnunk, vele egész máskép bánunk, mint 18—20 éves ifjival. És ép ezen különbség oka a gymnasiumnak al- és felgymnasiumra s ezeknek külön osztályokrai felosztásának.

Azonban e nagy különbség dacára is, mely magában a tanításmódban van s melynek lennie kell, egy meghatározott s általános elv, mely mind ezen különbségeken keresztülvonul s azt eltagadni nem lehet. És ép e mód általános elvéből tetszik ki annak fokozata és különbsége. Valamint minden osztálynak egy és mindenütt hasonló a célja, t. i. a tanulóban a tudományos képzést előteremteni; s valamint minden osztályban ugyanazon taneszközök vannak, melyek által a tudományos cél valósítatik u. m. vallás, nyelvek, mennyiség s természettan stb. csakhogy különböző kiterjedésben s különböző oldalról: ép úgy minden osztályban, sőt minden tantárgyban általános elv szerint a tanítási mód egy és ugyanaz. Mivel ha a gymnasiumi tanítási mód nem bírja az általánosság jellegét, mely minden tantárgyon s minden képzőfokozaton keresztül ismételtetik s minden különbség dacára is ugyanaz marad: akkor a gymnasium nem lenne oly szervezet, melyet egy sajátlagos elv áthatna és fölelevenítene

* * *

Mellözve most az egyes taneszköz előadási módját, abból csak általánosan jegyzek fel néhány vonást, mely a közalapot képezi. — Gymnasium központja az elemi és egyetemi iskoláknak. Tanulók az elemi osztályokból vétetnek fel a gymnasiumba; innét pedig, a kiállott érettségi vizsga után az egyetembe lépnek át. Ennélfogva az előadási módnak is olyannak kell lenni, mely a kettő közt közepet képezzen.

Az előadás alatt, mint fölebb mondatott, a tanárnak mindig egyenlőnek kell lenni. Ugyanazért megfedkezni magáról nem szabad, nem a helyről, hol, és azokról, kik közt van. Adjunk csak a tanulónak legkisebb alkalmat a csend és figyelem megzavarására, azonnal kész a figyelmetlenség. Szinleljük kissé a nevetést, legott nagy mértékben tapasztaladjuk az utánzást. Hát ha megfedkezünk magunkról?! — — Tapasztalhatta az idősb tanár, mily nehéz az előbbi komolyságot visszaállítani. — —

Igyekezék továbbá a tanár megfelelni képező állásának; előadásában mindig a gyermek és ifju felfogó erejéhez alkalmazza azt: „Azon tanításmód, mint megjegyzi Seneca, a leghasznosabb, mely a felfogó tehetségekhez alkalmazkodik, s mely a tanonc rendeltetése szerint irányoztatik — mely szerint a neki kimért tantárgyakat felfoghatólag értelmezzük, mely értelmét és akaratát jobbitja, értatlanságát biztosítja és valódi isteni félelmet s hazai szeretetet, meggyőzőleg, beleönt, — szóval: mely hajlamainak, melyek őt csak hamar elárulják, eleve jó irányt ad, mielőtt azok fonák ingadozások által rosszra csabíttatnának.“ (De vita beata cap. 1.) Szóval: a tanárnak igen világos és tisztának kell lennie. A szörszálhasogatás mit sem használ az értelmezéseknél. Gondoljuk meg, hogy, főképp a gyermek, koránsem olyan, hogy minden legcsekélyebbet, ha felfog is, képes legyen megemésztetni. Ily eljárásnál elerőtlenítik magukat a tanárok a nélkül, hogy valamikor érett gyümölcsöt hozna a mag, melyet annyi igyekezettel véltek elhinteni az éretlen gyermek keblébe. *Ne tegyük azt, miről tudós Gellert emlékezik, összehasonlítván eféle tanárokat a nyerekedő bérlővel, ki, hogy kevés évek folyta alatt sok gyümölcsöt arasson, a földet kiszívja.* (Rede von Nutzen der Regeln in der Bered. und Poët.) — Nem hiányzanak, kik abban vélik rejleni ügyességöket, ha a gyermek előtt talán semmit jelentő homályos szavak által törekszenek megfejtetni a tárgyat csak azért, hogy attól bámultassanak: „A tanítónak csak nyeglesége, mond Pittroff, gyermeknek fejét annyi fogalommal elárasztani, melyeket ugyan elmondani, de megemésztetni nem képes.“ (Anl. zur prakt. Gott. Gelehrt. I. Th. S. 67.) Vagy mivel talán maga a tanár nem fordított honn elég igyekezetet a tárgy elsajátítására. Ezeknek ajánlom azt, mit egy német tudós tanár igen jól megjegyzett: „A tanító, úgy mond ő, ki saját tökélyesítésén törekszik, azzal egyszersmind iskolája tökélyesítésén törekszik.“ Az előadásnál gyermekkel gyermekké kell lennünk. Így nyeri meg tanár a figyelmet, így teszi érdekessé tanítását. Nincs oly száraz tárgy, melyet érdekessé tenni vagy megkedveltetni nem lehetne. „A szabad művészeteket, mond egy tudós, könnyebb mód által kell üznünk, azaz: a tanulót bátor lépésekkel kell a tudományok csarnokába vezetnünk a nélkül, hogy az ifju lelkét tévutakon kifárasztani akarnók. De minek is a drága crót s időt fölemésztetni, ha közelebbi utat is föllelhetni, melyen kevesebb fölaldozással a tudományok szentélyébe szerencsésebben juthatnának?“ Igen jól használhatjuk azon egyszerű de igaz közmondást is: *Lassan siess tovább érsz*; minthogy az oktatásbani bölcs késedelmezésnél időt nem veszítünk, sőt inkább nyerünk.

Korán se gondoljuk, hogy az új rendszer behozatalával már a tanítási gép illő mozgásának fénypontját érte, s hogy azzal az ifjuságnak a tudományok és erkölcsökbeni haladása már biztosítva van: még mind ezen bölcs intézkedés mellett megtörténhetik, hogy a legbujább virágot termő tehetségek ellazulnak, ha a tanár téveszti azon célt, mely miatt oly roppant változáson kelle a tanügynek keresztülmennie. A lélek legnemesb szikrái is túlfeszített erőlködések mellett eloltatnak a nélkül, hogy saját őrszeileme védelmére emlékezhetnék.

A lelkes tanár az al-gymnasiumban minden esetre kérdező tanítási módot kell, hogy kövessen. Ez azon út, mely által a gyermek, ki az összefüggő vagyis értekező előadást még annyira felfogni nem képes, feszült figyelmet tanusítand, s a cél, t. i. a képezési elérve leend. A kérdező módszernek ugyanis kettő a célja: t. i. vagy azért kérdezzük, hogy megtudhassuk, vajjon a tanuló a közlött tanulmányt értette és megtartotta-e emlékezetében; vagy azért, hogy az öngondolkodás által keresse a feleletet; ez utóbbi különösen célszerű a vallástanításnál. Ezt volt alkalmam tapasztalni a birodalmi fővárosban sz. Annánál. Ezt tartottam magam is, hozzá tevén még a példákat felvilágosításul és a tárgynak, mely a többszöri ismétlés miatt gyermeknél unalmas szokott lenni, érdekesebbé tevéseül. A tanár valamint mindenben, úgy itt is, ha nem közönyös, oly érdeket támaszthat a gyenge keblekben e tárgy iránt; miszerint azt, mint legfontosabbat, mindig legnagyobb részvétellel hallgatandják. Tanúm a tapasztalat. Az alkalmas példák, melyek egyházi történelmünk lapjain, szentek életében és egyébütt felszámíthatlanok, legkedvesebbek a gyermek, sőt ifju keblének folytonos érdekeltetésére. Kisérelje meg bár ki, ha figyelmetlenséget vesz észre az előadás alatt nem csak e, de akármely tárgyból is, idézzen elé alkalmas példát; a gyermek, még a szó-

rakozottabb is, azonnal szem és fül leend tanára előtt. Ugyis minden tanár főgondjának kell lenni a tanuló ismerőtehetségét, nevezetesen : az értelmet, emléket és képzelő erőt igénybe hozni, cselekvésre buzdítani, munkássá tenni.

Örömmel üdvözlöm, vallástant illetőleg, azon közoktatási m. ministeri rendeletet, melynél fogva annak rendszere jövő tanévre új korszakba lépend. Hasonlag a hg. bibornok-érsek úr ő magasságának ama nagy-szerű gondoskodását, melylyel ez ügyet jótékony adományozásával is ápolni kegyeskedik ; *) nem különben megyés püspökünk ösztöntadó pártolását. **)

* * *

A tanító diadala abban áll, hogy tanítványai *örömmel dolgozzanak*; azaz : hogy azok *szellemileg örömet foglalatoskodjanak*. E feladat csak úgy feloldható, ha a tanuló a szellemdús előadásokat, akár, mint főlebb mondatott, vallástanból, vagy más p. történelem és földrajz, vagy természettan, irodalom története vagy bár mily tárgyból, örömet és feszült figyelemmel hallgatja, legyenek azok akár kérdező akár értekező alakban, s ezt a tehetségdús tanár könnyen megteheti. Azonban ez még nem dolog a tanuló részéről; valamint az sem, hogy ha a tanuló feladott leckéit kedve ellen csupán kötelesség tekintetéből teszi, p. egyes szavakat valamely nyelvtanból, vagy évszámokat és hely- vagy személyneveket stb. jól betanul, noha magában véve jó és hasznos s minden erélyes tanárnál könnyen elérhető. De ha a tanuló *örömet* érez, ha magát szellemileg *megfeszíti* s ezen önkénytes megfeszítést megizleli, és az ily szellemi gyakorlatnál ép úgy érzi magát, mint p. a tornavívás vagy küzdésnél egy erőteljes ellenféllel; akkor ez már dolog, és ez a legfőbb, ez erősíti a *szellem* és *akarát* erejét egyaránt, mindkettőt igénybe vevén. Igaz, hogy e fokra csak tehetségdúsabbak emelhetők; de ezek is könnyen hajlanak azon botlásra, miszerint a *munkát* más szellemi *foglalkozással* cserélik fel, és inkább saját hajlamukat követve más könyvek olvasásával foglalkoznak. A jó könyvek olvasása, ha azok nem erkölcsdulók, és maga idejében történik, jó és hasznos; de annak minden esetre csak szünórában kell történnie, és akkor is nem mint studium, hanem csak mint élvezet vétethetik igénybe.

Vannak tanárok, kik a tanmódszert oly fonákul intézik, miszerint csak a legtehetségdúsabb tanulóknál képesek kellő előmenetelt eszközölni; míg mások kivánt eredménynek örvendnek. Amazok, mivel csak a legtehetségdúsabbakat veszik tekintetbe; míg emezek a gyöngébbeket is figyelemre méltatják. Az előbbit örömet a szellemdús tanárok karolják fel, s e részről nem hiányzanak példák a leghirnevesebb tanárokból; míg a leglelküismeretesebbek emez előtt hajulnak meg örömebb. És — boldog azon tanár, ki munkái és igyekezeteinek legszebb jutalmát öntudatában keresi és találja!

Erre is pár példát vonok elé jegyzeteimből felvilágosításul a lelkiismeretes eljárásra. Legelső tanítói évemben pár hó után vevém észre egy tanulóban, miszerint fogékonyabb észszel megáldva ki nem elégitő előmenetelt tanusított. Magamhoz szólítván őt atyailag figyelmeztetém nagyobb igyekezet mellett kedvezőbb sikerre. A figyelmeztetés nem veszté hatását; mert a gyermek akkor adott szavát minden tekintetben legnagyobb bevéltani törekedett. Azontúl mindig egyike marada tanintézetünk dicsőségének. — Még jellemzőbb példát állíthatok fel ugyanazon évből ép úgy a lelkiismeret, mint az ügy körüli eljárás és ügyes tapintat tekintetéből. Egy tanítványom, ki egyszersmind tápszeri növendékem vala, a mellett, hogy kezdőleg a tanulásban semmi előmenetelt nem tanusított, még dacos is volt. Egy alkalommal kérdezősködék igazgatóm a gyermek előmenetele és magaviselete felől; én, mint a dolog állt, neki tisztán előadám, és ő kétkedvén állításomban a gyermek tehetségét megkísérlendő, vele mintegy két óra hosszant tanult. Ez idő eltelté után visszaadja a gyermeket e világos nyilatkozattal: Isten áldja meg önt vele, tegyen, mit tehet,

*) Két alsó osztály számára irt tankönyvért 25, négy osztályra 50, mind a nyolcz osztályra 100 darab aranyat tűzni méltóztatott, melyekhez egy névtelen jótévő még 20 darab aranyat ajánlott.

**) Al-gymnasiumi szegényebb sorsu tanulók számára vallástant 45 példányban elosztatni küldött; azon felül néhány vallást érdeklő munkák megszerzésére husz ftot ppben.

az én kísérletem hajótörést szenvede. — Napok multak, jót rosztat megkisérték a fiunak részint tehetetlensége, részint dacoskodása miatt, de sokáig sikertelenül. Végre egy szüneti délután engedék neki szobában magam előtt időtöltésül egy kevés kedvszerinti gyermekes mulatságot, s közben így szólit meg: én most pap leszek és prédikálni fogok. Én az alkalmon kapván azonnal válaszolám neki:

Igen ám, de a papnak sokat kellene tudni, ám legyen s prédikálj!

A fiu: De hát mit prédikáljak?

Én: Fogd elé a vallástant s a feladott leckét prédikáld el; s a fiu fogja könyvét, még leckéjét nem tudván, s mint mondám neki, cselekvék.

A fiu: Szabad hangosan mondanom?

Én: Sőt ugy kell, mivel a pap, mint tudod, hangos szóval szokott prédikálni és nem könyvből, hanem könyv nélkül.

A fiu: Ugy, de én könyv nélkül nem tudom.

Én: Végy elő egy kérdést, azt pontonkint, ismételve olvasd, azután próbáld könyv nélkül; meg fogod látni, hogy te is fogsz tudni könyv nélkül prédikálni.

A fiu: Hát ha azt könyv nélkül el fogom tudni prédikálni?

Én: Akkor végy más leckét, és azon szerint cselekedve prédikáld azt is.

És kétkedik-e valaki, hogy ez ártatlan tanítási mód nem sikerült? Teljesen és a legszerencsésebben sikerült. Ez tette le alapját igyekezetének, melyet év végeig folytonosan tanusított. A gyermek saját előmenetelén határtalanul örvendett; de én még inkább, hogy neki és szüleinek kimondhatlan örömet eszközölhettem, s hálát adék Istennek, hogy engemet e gyermekben ennyire megvigasztalt. Nem dicsekvém e dologgal senkinek; de annál inkább áldám a Mindenhatót, hogy a lélek kifejlesztése mellett még erkölcsi jóllétét is előmozdithattam. Történék egykor, hogy az atya ép próbatétel alkalmával lepte meg fiát véletlenül. Rövid üdvözlések után felhozám a gondos atyának ép alkalmas időben történt jövetelét, mint-hogy jó fia által eddig tett előmenetelének tanúja lehetend. O, nem vagyok én oly szerencsés apa, mond ő, hogy annak örvendhetnék, az én fiam sokkal gyengébb, hogy sem atyai szívemet azon vigasszal tölthetné be, mint más jó gyermekek! Ne higye, jó ur, válaszolám én, a fiu megelégedését fogja eszközölni. Igazán? közbe szólal az igazgató, a fiu arnyit tett volna már? Igen, mondám én, a fiu teljesen kielégítendi várakozásait. Csodálkozva várák mindketten a próbatételt, mi azonnal meg is kezdetett. A fiu, látva édes atyját, örömtől áradozott keble azon öntudatnál fogva, miszerint ma mennyire meglependi azt kielégítő feleleteivel. Talán kétkedik a c. olvasó? de ugy van: magam elzékenyültem, látván az aggódó atyát örömkönyvek közt kísérni most kedves magzatának, kibem még reményt sem mere ezelőtt támasztani, helyes feleleteit. Szerencsésen bevégezvén a váratlan sikerü próbatételt, mond az igazgató: csodát tett e gyermekkel; az Isten megfizeti önnek kitürését, melyet vele oly nagyszerűen tanusított. S nem engede nyugtot, míg el nem beszélém neki, mikép vetém meg első alapját e csodaszerű igyekezetnek. Midőn híven, mint történt, elbeszélém; álmétkodott az egyszerű módon, mely minden mesterkélést fölülmúlt.

Álljon itt még egy példa konokságáról, melyet hasonlóan különös mód által javíték meg: Tanintézetünkben akkor divatozott azon szép szokás; miszerint tápszeres növendékeink közül minden tanár névnapján egy kettő köszöntő szónoklattal lépett fel. Én egy ily alkalmat használni akarván, hasonlóul készíték 12 éves dacos növendékemnek pár sort. Az elérkezett napon a tanári testület néhány tanulóval vonul az akkor névünneplő költészettanárhoz. A tanulók mind szépen elszavalák köszöntéseiket; enyimre kerül a sor, mit hallván tanártársaim egyike, bámulását kezdi nyilvánítani a szavalandó fiu fölött. Ez a nyilvánított bámulást daccal viszonozta s szót sem szól. Én ismervén a gyermek kedélyét, nem erőltetém, hanem latinul okát adám a fiu dacoskodásának s azzal szobámba térénk vissza mint csatavesztettek. Itt a gyermeknek gyöngéd szemrehányásokat tevék, s elébe adám, mennyire megszégyenített dacoskodásával engem is önmagát is; de egyszersmind hozzá tevék, hogy a hibát még jóvá tehetni az által, ha délben ebéd alatt, szavalná el mindnyája előtt. A gyermek erre rám néz s kérdi: és azután nem fog neheztelni? (t. i. én) sőt szeretni foglak, mondám — és az egyezés megtörtént. Az ebéd elérkezék, a szokásos felkü-

szöntések elkezdettek; mire én latin nyelven csendet kérvén, a fiunak inték, és ő az általam már előre kijelölt helyre áll, s mindenek bámultára elszavalja a köszöntést, mit rögtön követtek a halmozott dicsérettek, sőt nem hiányoztak ajándokok sem; és e szerencsés ötlet által vége szakadt az akaratoskodásnak, a dacnak. Ebéd után, szobámban, mint kellett, elmondám neki, mennyire visszaszerzé az elébb elmaradt dicséretet és szeretetet; mire ő, ki legnagyobb mértékben érzé az örömet, csak hamar hozzá tevő: mikor fogok ismét úgy szavalni? s alig valék képes őt megnyugtathatni.

Ezer a mód, melyek a tanítás és nevelésben célszerűen felhasználhatók — és a körülmény az eszélyes tanítót és nevelőt, csak hivatásának hű öre lenni akarjon, mind azokra megtaníthatja. Az okos tanárnak még a legjobb tanmódhoz sem kell örökre esküdni; minthogy az ész kutatásokban soha meg nem állapodik.

* * *

Lényeges a különbség a régi és új tanrendszer között. Jelenleg inkább az életre vezettetik az ifju, többé kevésbé reál-tudományokban nyerve oktatást. Nézzünk csak kissé körül s tegyünk némi összehasonlítást s alkalmazzuk némely tantárgyainkat úgy, mint most követeltetik, látni fogjuk azoknak célt nem téveszthető jó hatásukat. Vallástanról már főlebb emlitém a nagyszerű változást. És ez így jó. Fődolog t. i. az ifjuságot buzgó katholikussá képezni, a jó ösvényen rendeltetése céljára ápolni. Ez megleendő, ha a tanár itt különösen kettőre igyekszik hatni t. i. az ifju *esze és szívére*. Sehol sem oly veszélyes a félszegség mint itt e legfontosabb tárgynál. Észre nézve főgondunk legyen a tanítás *érthetősége, alaposága és tartósságára*. Sz. Ágoston az egész vallástanítást azon elvre vezeti vissza: hogy a tanuló oda vigye, miszerint erősen *higye* azt, a mit Isten kinyilatkoztatott, a *hitben reméljen, hitben szeressen*. (Katech. Vorles. K. 4.) — De a vallásnak mint *szívügynek* is különösen kell működni. A meggyőződés és annak észbeni megtartása az által segítettik különösen elő; mivel azt, mi szívünknek értékes s szükségévé vált, sem elfeledni nem szokjuk, sem eleszeskedni magunktól nem engedjük. És mi lenne azon vallásból, mely csupán az észre ragad, de a szívet üresen és hidegen hagyóna? Ennek eszközlése amannak alkalmazásától függ. Mindenesetre óvakodnunk kell, hogy ne egyedül az *érzés* kifejtésénél állapodjunk meg, hanem mind azt, miről meggyőződött, s mi szívét áthatja, jámbor életére valósítsuk meg. Mutassa meg tehát a tanár tanítványának, mikép kelljen neki a kinyilatkoztatott igazságok mindegyikét valamint most, úgy jövő hatáskörébe gyakorlatilag eléállítani, és úgy, mint a sz. lapokban intetünk, hivatását s választását jó cselekedetek által biztosítani. (Katech. Vorles. K. 7.) Jó fogalmakkal ellátva, a tanuló könnyen emelkedik a földi tárgyak fölé s behat a világosság lakába, annak fölségét okosabban imádni, ki lehetével a port megihletti. Bámulja a mindenhatóság láthatlan mélységét, ha a kárpit a szentély előtt legördülvén, merev szemének a megfoghatlan titkok kitakartatnak, s elméjére derüt terjeszt, mely csak a tiszta lelkekre süt. — Mily bátran, mily szerencsésen buzog az az erény és bölcseségért, kihez ily forrásból foly az erő; ki egyes tanár felügyelete alatt növekedik a tanodában, s korán belátni tanulja, miszerint a tudósok is becsületesség nélkül elfajulnak. Hasonlóképp nyilatkozik Cicero de orat.

Állítsuk fel továbbá a történelem és földrajz tanítását, melyet az új rendszer reál okoknál fogva előszere-
rettel vesz igénybe. — A történet dolgok ismertetése oly nehéz, miszerint alig gondolható, hogy az ókort alsóbb osztályainkban kielégítőleg előadni lehessen. Mivel hacsak egyszersmind okainak magyarázása is nem adatik, a kútfőknek is némi ismertetése hozzá nem csatoltatik, s minden kornak természetét a tanulókkal meg nem értetik, haszon nélkülinek tetszik. Azonban megtehetni valamikép ezt is az ókor története előadásában, ha a tanár gondját arra fordítja, hogy a gyermek azt, a mi tőlünk különböző, t. i. azon kor erköl-
cseit, intézvényeit, szokásait helyesen felfoghassa. Így sikert hozhat a történelem ismerete s mind a gyer-
mek mind az ifju tehetségeinek kiképzésére csodálatos jótékonysággal hat. Mi is világosíthatja fel inkább az ifju lelkét, mint ha esze és gondolatával a legrégebb időkbe tapadván látja és érti a legjelesebb emberek tanácsait, azok tetteit vagy szenvedéseit? Az újabb történelem előadása minden kivétel nélküli. Hányadik gondol a kútfőkre és fürkészi azokat az őszinte írókkal? legtöbb dolog okait nem tudjuk, s csak meg-

feszített szorgalommal fürkésztetnek; de a mi legfőbbnek látszik, maguk a dolgok, melyekről szó van, még a tudósok által sem kutattatván ki, gyermekek és ifjaknak elő nem adathatnak; minthogy, ha azokat gyermekeknek csak gyermekileg akarjuk előadni, a nyilvános tanításnak fontosságával meg nem fér. E dolgok mint fontosak s nyilvános életre tartozók, mint p. a fejedelmek s polgárok jogai, a közjvedelmek és adózások, országok kormánylata s több efélék említendők, a gyermek felfogó tehetségét egészben felülmulják: ugyanazért az újabb történelem teljes és kútfőkből meritendő előadása az egyetem feladata. Tanodáinkban elegendő, alsó osztályokban az országok és városok keletkezését, fejedelmek családjait s azok örökösödéseit röviden; felső osztályokban pedig némileg terjedelmesebben tárgyalni, a többi magánolvasásra — ha még is — hagyandó.

A magyar irmódot tekintve, megvallom, nem egyszer hallottam, sőt magam tapasztalám; miszerint nyolc osztályt végzett tanulók hibátlanul valamit feltenni, holott ennek elsőnek kell vala lenni az életben, képesek nem valának. Azelőtt a helyett, hogy önálló magyar fogalmazásokra szoktattattak volna az ifjak, ötödik és hatodik osztályokban afféle Chriák és Imitatiókkal bibelődtek, míg a hetedik és nyolcadik osztályban egészen elhanyagoltattak, gondolván, hogy ifjaktól öngondolatokat és azoknak következetes kifejtését követelni nem lenne eszélyesség. Én e dologban Quintiliánnal tartok, ki imígyen nyilatkozik: „*Merjen e kor többet és találjon, s a feltaláltaknak örvendjen, habár nem eléggé helyesek és valódiak is.*“

Irmódra vonatkozólag csak e néhány szabályt ajánlom figyelembe:

a) Gyakoroltassék az ifju annak idejében folyvást a helyes felfogásokban, azoknak szoros megtartásában, és a gondolatoknak különféle kifejezésekkel összekötésében; mivel ez az irmódnak alapja.

b) A gyakorlást igen egyszerű tárgyakon kezdjük s csak azután térjünk át az összetettekre: ugyanazért legtanácsosb előbb *állandó* tárgyat, azaz: olyat választani a kidolgozásra, a mi szem előtt van, és csak azután olyat, mit *nem láthatni*; *amott* előbb csak csekélyégeket p. az ifju lakában vagy a tanteremben találtató tárgyakat; azután nagyobbakat; végre az egész lakot, tanteremet, egyházat, nyilvános helyeket stb. míg utoljára az egész vidéket; *emitt* ismét p. egy, azután több élők egyszerű változásait és így fokozatosan fölfelé a történelmig.

c) A leírandó tárgyat kezdetben a tanuló szemei elé állíthatjuk azon figyelmeztetéssel, hogy azt jól felfogva helyesen fejezze ki; leírásban a rendre kell őt szoktatni s a kifejezésekre, melyeket még nem ismer, tanítani; hogy pedig a bizonyos jeleket jól leírhasssa, igyekezzék a tanár benne a leírási érdeket ápolni s megtartani.

d) Figyelmeztessék tovább a tanuló egy más tárgynak, melyet nem lát, leírására, ugyan azért annak egyszersmind helyes felfogására. Ez meglévén, a tanár a zavart értelmű kitételeket kijavítja, a tökéletleneket kiegészíti stb. Ilyféle gyakorlások, melyeknél az irmód szabályait alkalmazólag adja, célérésre legszaporább mód.

e) A leírásokhoz sorolhatni az elbeszéléseket s ezekhez a leveleket, amazoknál a fölebbi eljárás ajánlható, míg a leveleknél a különféle formák felhasználhatása jól megismerttetendő, különösen mi a kellő tisztelet kijelentését illeti. Ezekhez tartozik a nyilvános hatóságokhoz intézendő levelek kidolgoztatása, melyek gyakran előfordulnak. — Ha a tanuló már eléggé begyakoroltatott a jelenetek leírásában; akkor azokat képzemenynyé is tehetni, mely körül forog a költészet.

Most még valamit, ide vonatkozólag, a nyelvtanban előforduló némi nehézségekről, melyekben tanulók oly gyakran botlanak.

Itt mindig követelő voltam, s a szigortól soha nem idogenkedtem, különösen a helyesírásban. Oly utálatosnak tetszik nekem, ha egy tudós tanintézet növendéke, mellözve a jó magyar műszavakat, olyan *examen, concursus, vacatio, processus*-féléket ír: azonban ezen írásmód irányában még engedékenyebb vagyok, kivált ha nem gyakoriak; de a nyílt ál-írásmódot, hol általa zavart okozhatni a beszédnek, elengedni nem tudom; mint p. *melly* pectus, mell helyett, *víg* finis vég helyett, *népének* nép-ének helyett; vagy hasonló rossz írásmódot; mint: *igasság* igazság helyett, *tellyes* teljes helyett, *egygyütt* együtt

helyett, *atya* atya helyett, *adgya* adja helyett. E részben, megvallom, tulzó nem vagyok; de a szavak eféle elválasztásába mint: *ember-ek*, *munhák-at*, *szüleink-é* stb. úgy a szegedies dobi, vági, adi stb. igék használásába dobja, vágja, adja helyett bele nem egyezhetem; eféléket mindazáltal; mint: *mely-lyel*, *hely-lyel*, *any-nyira*, *meny-nyire* az elválasztásban szorosán követelem, míg együtt írva így: *annyra*, *menyire*; de a ragos neveket ép úgy mint az elválasztásnál, mint: *melylyel*, *helylyel*, stb. valamint az *ik*-es igék szabályainak komoly megtartását is. Én azt tartom, hogy az életnek és nem az iskolának tanunk. A régi írók habár még e nyelvtani viszonyt nem ismerték is: mindazáltal, mivel az írás a beszédnek és nem a gondolatnak legközelebbi helyettese, és mivel a beszédben úgy mint a felolvasásban a most idéztem szavak kiejtése az elválasztást maga megmutatja, már természeténél fogva is így kell azokat elválasztanunk vagy írunk. Tartsuk meg a megirt szabályokat s kövessük a most divatozó írásmódot.

* * *

Én a nevelés és oktatásban is szorosán ragaszkodom ez állításhoz: „Tartsunk jónak mindenkit, míg az ellenkezőről meg nem győzetünk.“ (Quilibet praesumitur bonus, donec probetur contrarium.) Könnyű, igaz, reá szedetni legalább az első esetig; és ha az ifjak valamelyike abban dicsőséget keres, hogy tanítóját megcsalhassa, ám lássa, nekem az ilyféle dicsősége mindig igen olcsó volt. Nyíltságommal mindig szerencsésen haladtam. Őszinteség által szívesen lefegyvereztetem magam az előtt is, ki büntetést érdemel. Előttem rosszabb esetben is megbocsáthatónak látszik egy nyílt hazugság az alattomosnál; azaz: megbocsáthatóbb a durva igaztalan nyilatkozat, mely a gyakorlatlan hazugot elárulja, mint a finom szabadkozás eszélyes titkolódzás és kétértelműség által. A fegyelmi esetben általában szomorú hangulatnak kell uralkodni, azt komolyan megkülönböztetvén az epés dorgálástól az ifju kihágásainál, de ovakodni kell egyzersmind a tréfás feddésektől az ártatlan csinok dorgálásánál.

Ki feddés és dorgálásban különbséget nem tesz, nem lehet szerencsés nevelése és tanításában. Sokszor egy tanár a legcsekélyebb félrelépést kemény dorgálással kíséri, míg nem ritkán a nagyobbat elnézni képes. Ezt legtöbbször szeszélynek tulajdoníthatni, mi tanárban megbocsáthatlan gyengeség. Az egyik elkeseredést, míg a másik szemtelenséget szül, mind gyermek mind ifjuban.

Ismertem oly szerencsétlen tanárt, ki a legkisebb moccanást legkeményebb sőt durva kifejezésekkel, nem ritkán nehéz ütlegekkel szokta megfenyíteni. Soha nem fáj gyermeknek úgy semmi, mint az igaztalan s meg nem érdemelt büntetés.

„*Mennél szellemdúsabb a tanár, annál hirtelenebb haragu*“ mond Quintilian. De ép oly igazsággal még hozzá adhatta volna: „*Mennél részvevőbb, annál hirtelenebb haragu*.“ Csak hogy haragja mindig a szeretet haragja legyen, és éreztesse a tanulóval, hogy nem rossz kedvű, sem önző érzésből nem meríté azt, hanem tiszta érdekből a tanuló szellemi és erkölcsi jólléteért, s türelmetlenségében azokat lehető leggyorsabban ellenirányba vezesse, t. i. a kitűzött cél felé. Megtörténhetik azonban, miszerint a tanár azon előítéletenél fogva, hogy ő jót és nem rosszat akar, s ezen buzgalmának támogatására még megvetendő adatokkal is, p. illetlen szavakkal járul; ó, akkor dacára minden buzgóságának sem leend meg a várt eredmény. A tanuló tanítója tiszta önzéstelen jóakarására igen finom érzéssel bír, s, habár nem tiszta öntudatból is, megkülönbözteti: vajjon a tanár egyedül azon buzgalomból teszi-e, hogy a végkísérlet fényesen sikerüljön, vagy érdekében áll-e inkább a reá bízott ifjuság fölvilágosítása és jövő jólléte s lelki üdve? Míg ez ilyennek túlszigorúságaért örömet megbocsáthatnak; addig ellenben a legbékésebb, legfinomabb és legáttnézőbb tanár népszerűségét és bizalmát játsza el, főképp ha a gúnyszavakat büntető eszközökül használja. Neveessenek ekkor bár a kigúnyolttal a többi tanulók, vagy azzal együtt érezve hallgassanak, mindkét esetben a tanító kára. Példát erre vajha ne találhatnánk! Megvallom, oly utálatos szokás ez egy némelyikben, miszerint tanítványát legcsekélyebb ballépésnél gúnyszavak nélkül meginteni nem képes. Ez, valamint a már nagyban kiavult testi büntetés igen sérti a jól nevelt gyermeket, sőt nem ritkán a be-

csületérvést is száműzi különben ártatlan kebléből. E helyt a tapasztaltakból példát idéznem tilt azon érzet, mely keblemet az ily szomorító visszaemlékezésekre mindig felláztatja.

Nincs szerencsétlenebb a különködő tanárnál. Ismerjük a gyermek és ifju kedélyét. Ez minden előtte feltűnőn bámolni, vagy, ha neki tetszik, mosolyogni vagy nevetni szokott. Ez oly sok rosznak előidézője a nevelés és tanítás mezején, miszerint az, miután a tanár öngyengéit be nem látja, csaknem megorvosolhatlan. Kétségen kivüli az, hogy a tanuló minden még nem helyeselhetőben is, utánozza tanítóját, s azt annyira sajátjává teszi, hogy alig sikerül arról őt későbbben leszoktatni. Hát ha még külsejében testi hiányok által tűnik fel a tanító! Ezt mindazáltal méltóság és nyájasság által pótolhatni, és még inkább, ha a szellemi műveltség kézfoghatólag túlsúlylál bir hiányai felett. Szóval: az eféle hiányok inkább romlása mint emelésére szolgálnak a tanulónak. Lehet tiszteletes kivétel azoknál, kik szellemi és erkölcsi tekintetben a közepszerűségen felülemelkednek.

Egy német tudós beszéli önéletiratában, hogy őt egykor tanítója ártatlanul megfenyítette; de csak hamar, hirtelenkedése után, vivé neki a botot, melylyel őt megverte e szavakkal: im itt a bot, verjen meg azzal ismét. A benyomás, melyet e szavak a tanítóban, ki maga megismeré hirtelenkedését, előidézett, ki mondhatlan volt. *Fiat justitia, aut pereat mundus* (Legyen igazság, vagy veszszen a világ) mond a latin. A szoros igazság és a részrehajlatlanságnak hitele a hatályos iskolai fegyelem első alapja: első, de nem egyszersmind a legfontosabb; mivel a summum jus summa iniquitasnak (legfőbb jog a legnagyobb méltatlanság) különösen a nevelésben van igen nagy becse; és az ugynevezett granum salis (a nyájasság) — a részrehajlatlanság gyakorlásánál különösen mellőzhetlen — Tanítónak egész jelleme által oly rendületlennek kell hite és hitelében állnia, miként ne legyen szüksége magát *vakító igazságosság* és *részrehajlatlanság* által födőznie. Mert mind a mellett megtörténhetik a sokféle gyermek és ifju különböző indulatánál fogva, miszerint feddhetlen igazságossága és önzéstelen részrehajlatlansága mellett a legtisztább jellemű tanárt is az ellenkezőről vádolja szülei előtt, csakhogy az ő hanyagsága vagy egyéb hiányai előttök fel ne tűnjenek. Ez utóbbira jegyzeteimből im egy példa: Számos tanítványaim egyike, különben szép tehetségű, de mellette nem oly szorgalmu, hogy vetélytársaival a versenyt egyenlő dicsérettel kiállhatta volna, általam szokás szerint a feladott leckékből számadásra vonatott; de mivel öntudata őt hanyagságáról eleve vádolá, a küzdőterre kilépni nem mert, hanem mentegezni kezdé magát oly jelentéktelen okkal, melyet tőle ép el nem fogadhaték s magántanítója által az esetet azonnal szüleinek megizentetém, mit — mi később kitűnt — önfélelemből az ifju azokkal tudatni elmulasztott. Történt ismét, hogy a kérdéses fiúnak havi kísérletre készüléskor vetélytársai közt szégyennel kelle helyére vonulni. Megtörténik a próbatétel is, mely az együtt küzdő vetélytársaknak ekkor is dicséretesen sikerült; és így a szokásban volt érdemsorozatnál az igazság érzetében nem teheték egyebet, mint a hasonlíthatlanul szorgalmasabb vetélytársait elébe helyezni. És mi történik? A fiu haza megy, elpanaszolja az érdemsorozatban rajta elkövetett képzelte igaztalanságot. Az apa küldi azonnal hozzám magántanítóját. Elmondám neki a tapasztalt hanyagságot, sőt a legelső izben mondottra is figyelmeztetém, és képzelje csak ember: a fiu á benne tapasztaltam hanyagságot egy igen jámbor, folytonos szorgalomban kitűnő, szóval, minden kivétel nélküli ifjura háritotta. Én bámultam a vakmerőséget, de még inkább a gyenge apának hiszékenységét és fia irányában táplált elfogultságát, ki többet hitt álnok fiának, mint a részrehajlatlan tanítónak. Előadám a komor esetet az iskolában; tanítványaim boszankodva hallgaták vakmerő társuknak e hallatlan szemtelenségét.

Tanítónak minden működéseiben szabadnak kell lenni, hogy tanítványaival különféle egyéniségei szerint különféleképp bánhassék, s a jutalmazás vagy büntetésben belátó eszélyessége és bölcsesége szerint intézkedhessék a nélkül, hogy a részrehajlás gyanujától tartania kellene. Mindenesetre tekintettel kell lennie az elme és véralkatok különféleségére, sőt állapota és nevelésére is; mivel ha — *mindketten ugyan egyfélének szenvednek, nem mindegy*; — de jól meg kell jegyezni, hogy eféle tekintetek *nevelésiek* és ne *mások* legyenek; egyedül a lelkiismeret parancsa szerintiek. — A kinek esze és szive van, annak módja is van a nevelés és tanításban; s kinél a gyakorlati szellem és tapintat hiányzik, arra nézve minden módok és formák csak mint üres dióhéjak.

A fészdiség (pedantismus) a tanítást nevetségessé teszi; de én az arrai hajlamot egy jó tanártól mégis alig gondolom elválaszthatónak: szeretem mindazáltal, sőt követelem keverékét a fészdiség és engedékenységeknek, mind kettővel pedig maga idejében a bánni tudást. Választás esetében a kettő közül mégis csak a fészdiség mellé állok; mivel az a *rendre*, míg az engedékeny a *szabadságra* nézve tesz többet; már pedig a szigor rendtől átmenet a kedélyes szabadságra, az érettségi vizsgán nyerendő bizonyítványnál még bizonyosan nem leszen késő, míg a korán megízlelt szabadság után ifju nehezen szokik a szükséges rendhez.

Egy némely pedig gymnasiumi tanárban nem kíván nagy ész; sőt mondja, hogy ne is legyen az, s okadatolja is állítását, többek közt mondván: hogy az ily férfinak éreznie kell magában a jeles tehetséget; s a legjobbat, mit tud, mint talán új vagy eredeti nézeteket, gyermekkel vagy ifjuval nem közölheti; mivel továbbá iskolában csak egy elvnek kell uralkodnia, s egyedül az adathatik elő, a mi már kiszabott; végre, mivel az ilyennél hiányzik a *mérvessző* a közepszerűség méltánylása, s vele bánására, hiányzik a tehetség magát a hibázhatók vagy gyengék helyzetébe tenni. Ezen állítás helybenhagyathatott a hat osztályu gymnasiumban; hol egyébiránt jó tehetségeknek sem volt szabad hibázniok; különben tisztos fokozatok egész táhora van a nagyelműség és tehetetlenség között. Egész máskép áll most a dolog a nyolc osztályu gymnasiumokban, mit eléggé igazol maga a tapasztalás.

* * *

Az eddig tapasztalásból merített adatokon kívül néhány pontot ajánlok még az ifju tanárok méltányos figyelmébe, melyek igen elősegítik a fontos tanítás és nevelés ügyét; ugymint:

a) A tanító, midőn tanteremébe lép, soha ne kezdje előbb a tanítást, míg a legnagyobb csend be nem állott; különben az egészet elrontjuk. Sokkal nehezebb t. i. tanítás közben azt eszközölni; és így a kívánt siker, mely máskép mindenestre jól eredményezhetne, be nem *következik*. Népesb iskolákban töltém legnagyobb részét tanítói éveimnek és ez elv soha meg nem csalt várakozásomban.

b) A tanító mindjárt tanítása kezdetén függeszse figyelmét tanulóira. És a legkisebb moccanást osslassa szét tekintetével, hogy minden illetlenség csirájában elfojtassék s így minden pajkosság ellen komolyan működhessek.

c) Tanító tanítványaira és azok viseletére mind végig felügyeljen. Kérdéseit majd egy majd máshoz intézze, hogy egy se legyen bizonyos a fel nem szólításról. Felügyelését igen megkönnyítendi, ha szabadon értelmez és szemeit nem könyve, hanem tanítványaira függeszti.

d) Minden mellékes foglalkozások mellőztessenek: tanító pedig tanítás közben iskolából soha, igen fontos ok nélkül, ki ne menjen, s ekkor is helyébe felvigyázót rendeljen, ki a netalán történendő illetlenséget azonnal följelentse. Fő pedig:

e) Hogy mindjárt tanév kezdetén, ha talán elébbi tanévben rendtelenségek mutatkoztak, eleve és komolyan figyelmeztesse tanító tanítványit a megtartandó rend és fegyelemre. De ettől aztán eltérnie tanítónak nem szabad. Ha engedetlenséget tapasztal, azt azonnal torolja vissza komoly intés *), kemény dorgálás, könyvbe felrovás és még, ha mindezek sem használnának, bezárás által, sőt kisebbeknél vessző is használtassék, hogy a rossz csirájában elfojtathassék. Ehez szigoruan ragaszkodván mindjárt a legelső föllépéstől fogva, s a rendet és fegyelmet folytonosan követelvén, tapasztalni fogja, mily könnyen haladand egész tanév folytán.

*) Csak ne sok szóval éljen tanító az intésnél; mert ez ismét nem vezet célhoz. Egy alkalommal munkatársom így szól hozzám: Ön csak rá néz növendékeire, már hallgatnak; én pedig mennél többet beszélek nekik, annál rosszabb. Hiszen az rossz, mondám én, hogy igen is sokat beszél. Itt is áll azon arany mondat: In multiloquio non deest error (a sok beszéd ritkán hibátlan.)

Ezekhez adom még : hogy tanító tanítványait az illedelmes állásra is eleve szoktassa, maga menvén elő ebben is jó példával ; mert itt is áll a verba movent, exempla trahunt (szó indit, példa vonz) közmondás.

Két egymásuláni évben tapasztalám az imént ajánlott negyedik pont alatti észrevétel különös hatását: Ezelőtt tizenkét évvel fő városunk tanintézetének egyik osztálya mintegy száz tanulóval bízott reám. A megelőzőtt tanévben volt tanár, ki már fáradhatlan munkásságának méltó jutalmát az örök nyughelyen élvezi enyészhetlen világosságában, eleve figyelmeztetett azon kicsapongásokra, melyek őt egész elkeseredésig kínozzák. Alig vártam az órát, hogy e megrovott ifjak körébe léphessek, látni vágytam, mit tehetend ifju jóakaró életvezérével. Első föllépésem, mondhatom igen komoly vala, s a szavak, melyeket szoros mihez tartás végett hozzájuk röviden intéztem, hasonlóul igen komolyak, de egyszersmind atyaiak valának. És őszintén bevallom, hogy az egyenlő bánás mellett egész év folytán soha figyelmet érdemlő bajom velök nem vala; sőt annyira kedvelénk egymást, miszerint év végén azokat vezetésem alól kibocsátani nekem is nehezemre, s nekik is, hogy megválniok kelle, nehezökre esett.

Hasonló esetem volt ugyanott és ugyanannyi ifjuval utána való évben. Ez osztálytól maguk előljáróim ijesztének; egyik egy, másik más bajt hozott fel az elidegenítésre. De én szilárd határozottsággal csak azzal állék elő, hogy majd két hét múlva tekintsenek be iskolumba és látni fogják az annyira kikiáltott osztályt; és maradván föltételem mellett, az osztályt átvettem. Szokásom szerint léptem fel tanszékekre. Komoly szavakkal, mint főlebb, előadván nekik mihez tartás végett a teendőket. Egyszersmind, hogy, nem teljesítés esetében a mondottakat, adott szavamnak ura leendek. És a siker ismét kedvező lett. Két hét nem telt el, s az igazgató megnézte osztályomat. Ki a tapasztaltakra röviden, de érthetőleg ezt válaszolá: „mintha nem is azok volnának.“ Egész évem szerencsésen folyt le, én őket, ők engem szeretének. Mi kell pedig több a tanítónak? — De ismételve mondom: mit év elején első föllépéskor a gyermek vagy ifju előtt kimond, ahoz szorososan ragaszkodjék. És a tanuló maga veendi észre, hogy a rend, csend és figyelem szükségesek, s önkényt simul ahoz, ki őt azokra szoktatá.

Valamint más egyébben, úgy itt is legtöbbsnyire minmagunk vagyunk okai a jól vagy rosszul folyható dolognak. — „A jól alapított oskolában a jó nevelés és tanítás dúsán kamatoz az abba tett tökéért.“ Mond egy tudós.

* * *

Befejezésül még ezt: Hajnalán állunk a tudományos pálya rögei kiegyengetésének, hogy annak örvényén a békóikból felszabadult lelkek biztosabban haladjanak a nagy aratásig, mely sikerdús eredményre érlelje meg azokban az üdvöt árasztó tudományokat, melyek által az állam és egyház épségben tartása célul tüzetett ki mindenek boldogítására; csak szakadatlanul örködjünk a vallás, jó erkölcsök és tudományoknak a tanteremek szentélye megőrzése általi növekedésére; hol a közboldogság szétterjedező ágai, mint az okos kertész kezei alatt, szerencsésen emelkedjenek, és a hon kised polgáraival a kötelmek megismertessenek, melyekből ők a vallás, fejedelem és hazának tartoznak. „Az ifjuság nevelésénél végcél a még nyers elmét kitisztítani, azt azon állapotba helyezni, hogy idővel minden hivatalt méltósággal betölthessen; — s végre azt őszinte isteni tiszteletre, fejedelmi hűség és hazai szeretetre vezetni.“ (IV. Henrik rendelet. a párisi egyet.)

Mindenki tudhatja, mennyire fontos a tanügy; midőn a jövő államférfiak mindjárt koruk virágzásában, midőn a gyenge eszmék, s az ifju lélek kívánalmi fejlesztetnek és a hatalmas ész első kísérletei mutatkoznak; midőn e korban az duló ragálylyal még meg nem fertőztetett, a haza dísze és oltalmára képeztetnek; midőn azok az erkölcsi alakoknak képmásából a becsületesség, vallás és bölcseségből kölcsönzik fővonásaikat, s ifju tetteikből munkás erények világítanak, melyek egykoron férfias tökélyeiket teendik kísérletre s jellemeiket határozandják meg. Különösen arra kell ügyelni, hogy a jó nedv ne csapodár lomboknak szolgáljon tápszerűl; hanem hasznos ismeretek magvának ápolására fordittassék, melyek majd későbbben tünendnek fel a magános ügy mint a nyilvános foglalatosságok befolyásai által.

Erre, kell, hogy fordítottassék minden igyekezet, s tanárnak hatalmában kell állnia, mikint keltse föl az ifju kebelben még szunyadozó erényszikrákat s mikint édesgesse elé a nagy gondolatokat rejtekeikből.

Mitsem szabad igazságos megtorlás nélkül magunktól eltaszítani, mi által az ifju lelke mindannyiféle tudománynyal táplálendő, melyek a felsőbb kiképezésre célzó tudományoknak haszonnal megtanulására s annak idejében állásának, melyre őt egykor a haza felhivandja, dicsőséggeli betöltésére szükségeltetnek. És minthogy Cicerokint minden emberi művek egymással összekapcsolvák s azokban soha senki a tökélynek fokát el nem érte, a ki egyszersmind a többiben is a próbaévet dicsérettel ki nem állotta: úgy a gymnasiumi ifjuságnak is az egész összfüggésről, és pedig élénk képekben, érezhetőkép, lényeges fogalmat kell szereznie. Azonfelül vallás és haza iránti érzés, fejedelem irányában mindenkor nyilvánítandó törhetlen szeretet azon vonások, melyek által a tanodai ifju polgárok magokat kitüntessék azon teljes meggyőződésel, hogy azok nélkül a polgári életben meg nem állhat a becsületesség.

És az ily oktatás, melyben az ifjuság felsőbb Rendeletek nyomán minden gymnasiumban részesülnek, nem elég jutalom az idő és költség tekintetéből? Az érzékeny apai és anyai szív örömkönyek közt nézhetné magzatát, kinek szemei elől iskolákban a vastag tudatlanság sűrű fátyola vonatik le, vagy midőn naponkinti haladást tanusító igyekezetét láthatja, avagy midőn a tökély egyik fokáról a másikra lépdel; vagy végre midőn csalhatatlan bizonyítvány által biztosittatik: miszerint magzatának gyöngéd kedélyeibe a meghamisítatlan kereszténység áldásaival egyszersmind minden hasznos ismereteknek magva bőkezűen hintetik. És — fájdalom! mégis sok szüle, kik csekély áldozatok mellett magzataik jövő jóllétöket ily hasznos kiképzés által elősegithetnék, elhanyagolva a legjobb alkalmat, az áldásthozó tudományoktól gyermekeik elől az utat elzárják, hogy idővel butaságuk érzetében önkénytelenül is komoly váddal lépjenek fel a már talán poraikban hamvadandó szülék ellen, kik tőlök — itt helyben — oly nagyszerűen kínálkozó alkalmat vétkes szándokból is megtagadák — hogy a lélekben pislogó szikrát, mely tudni vágy, benne eloltsák, butaságban hagyják. Kemény szemrehányás, de igazságos; bizonyosan teljesülend is azoknál, kik a komoly de jóakaró szót hallani nem akarják.

E jegyzetek, hiszem, senkinek ellenére nem leendnek, miután legnagyobb részt tapasztalatok által okadatoltattak. Hogy itt ott talán személyes célzások mutatkoznak, nem tagadhatni; sőt magam sem tagadnám még akkor sem, ha talán, mi nem áll, némi figyelmetlenség árnyéka tűnnék ki. A szándok célzás nélküli, minnek ha kis sikere leend, örvendni fogok.

T u d ó s í-

I. A g y m n a s i-

Tanári személyzet			Elő- adási nyelv	T a -							
Á l l á s a	Egy- házi	Világi		Az osz- tály- ban	Nyilvános		Magános		Öszvesen		
					t a n u l ó k						
					I.	II.	I.	II.	I.	II.	
f é l é v		f é l é v		f é l é v							
Igazgató . .	1	—	r	I.	56	48	2	4	58	52	
Rendes Tanár .	11	—	a	II.	36	35	3	3	39	38	
Helyettes .	—	—	y	III.	25	24	1	1	26	25	
Rendkívüli . .	2	2	s	IV.	22	21	—	—	22	21	
Öszvesen .	14	2	a	V.	28	27	2	2	30	29	
			M	VI.	26	26	1	1	27	27	
				VII.	29	29	—	—	29	29	
				VIII.	30	30	—	—	30	30	
					252	240	9	11	261	251	

Megjegyzendő: a) hogy az iskolák fentartása, ugy a tanárok ellátása is a városi közpénztárból fordítatik.

t á s o k.

u m á l l á s a.

n u l ó k

Magyar		Német		Szerb		Vallás szerint								Közöttük				Ösztön- d i j a s		
						Rom. Cath.		N. egy. görög		Ágostai		Helvét		Izraelit.		Tandij- jas			Tandij- mentes	
I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	
f é l é v						f é l é v								félév		félév		félév		
51	43	3	5	4	4	45	36	4	4	—	—	1	1	10	11	11	9	47	43	—
30	29	7	7	2	2	30	27	3	3	1	1	—	—	5	7	13	12	26	26	—
20	19	4	4	2	1	20	20	2	1	—	—	—	—	4	4	8	8	18	17	—
18	17	2	2	2	2	16	15	2	2	—	—	—	—	4	4	9	8	13	13	—
28	27	—	—	2	2	27	26	2	2	—	—	—	—	1	1	10	9	20	20	2
26	26			1	1	25	25	1	1	—	—	—	—	1	1	10	9	17	18	—
26	26	3	3	—	—	25	25	—	—	—	—	—	—	4	4	12	10	17	19	1
26	26	3	3	1	1	25	25	1	1	—	—	1	1	3	3	11	12	19	18	1
225.	213.	22.	24	14.	13.	211.	199.	15.	14.	1.	1.	2	2.	32.	35.	84.	77.	177.	174.	4.

eszközöltetik; b) hogy a tandíj a városi t. c. Tanácsnak adandó számadás mellett iskolai taneszközökre

II. T a n t e r v 185²/₃-d i k i

Osztály	Vallástan	Latinnyelv	Görögnyelv	Magyar nyelv
I.	Hetenkint 2 óra. Az ember céljáról. Ker. kath. hitről 8 ágozatig. k. könyv. Nagy katek. Eger 1852. Tan. Petlanovics Al.	Het. 8 óra. Rendes hajlítások. K. könyv: Elemi lat. nyelvtan. Szepesy, Kühner ut. Tan. Söjtöry Zsig.	Hetenkint. —	Het. 3 óra. Betűtan, helyesírás, szóképzés, névragozás. Írás, olvasás, szavalás. K. k. Elemi m. nyelvtan I. oszt. és Trautwein J. olvasók. Tan. Petlanovics Alaj.
II.	2 óra. Az előbbinek folytatása. Kézi könyv. N. katek. Eger 1852. Tan. Berzay Elek.	8 óra. Folytatás. Kézi könyv mint főlebb. Tan. Berzay Elek.	—	3 óra. Igeragozás. Egyéb beszélrészek. Írás, olvas. elemzés, szavalás. K. k. Elemi mny. II. oszt. és Trautwein János olvasókönyv. Tan. Söjtöry Zsig.
III.	2 óra. Folytatás. Vallástörténet. K. könyv. Nagy kat. Eger 1852 Tan. Csákós Elek.	5 óra. Szóegyeztetés és szóvonzat. K. könyv. Latin nyelvt. III. foly. fordítás. Corn. Nepos. Tauchnitz. Tan. Söjtöry Zsig	4 óra. Rendes hajlítások. K. könyv. Szepesy. Egyes szavak tan. és fordít. Tan. Bartos Ignác.	3 óra. Nyelvtan ismétl. körmond. szerkesztése. K. k. magy. nyelv. III. r. Trautwein János olvasókönyv. Tan. Söjtöry Zsigm.
IV.	2 óra. Folytatás. Vallás-történet. K. könyv. N. kat. Eger 1852. Tan. Bartos Ignác.	5 óra. Folytatás. III. folyam és hangmértan. Fordít. Jul. Caes. de bello Gall. Tan. Petlanovics Al.	4 óra. Folytatás. K. könyv. Szepesy. Tan. Bartos Ignác.	3 óra. Írálytan. K. k. Zimmerm. És Trautwein J. olvasó könyve. Tan. Bartos Ignác.
V.	2 óra. Izrael. történ. Palaestina rajza. Egyházi történ. K. könyv. Grynæus, Pest 1852. Tan. Trautwein János.	6 óra. Livius 22 r.— 28. jul. Caes. Comm. de bello Civili. Ovidius. — Fordítás Lat. gyakorl. Tan. Tegó Alajos.	4 óra. Folytatás. Egyes szavak betan. s fordítás K. k. Szepesy. Tan. Hoffman Ign.	2 óra Toldy F. Chrestomathia I. folyam elemzése. Tan. Tegé Alajos.
VI.	2 óra. Folytatás. Vallás. Isteni ki nyilat. Isten. Teremtő s megváltó. K. könyv. Ker. kath. hittan. Eger. 1852. Tan. Trautwein János.	5 óra. C. c. beszéde Catil. Jul. C. de bello Civ. Virgil Eccl. K. könyv. Szemelvények. írásb. gyakorl. Tan. Hoffman Ign.	4 óra. Folytatás. Mint főlebb. Tan. Hoffman Ign.	3 óra. M. nemz. irod. története. K. könyv. Toldy F m. nemz. irod. tört. És magy. Chrestomathia. Írásbeli gyakorlatok. Tan. Nagy Márton.
VII.	2 óra Folytatásuk az előbbieknél. K. könyv. Ker. kathol. hittan Eger. 1852. Tan. Trautwein János.	5 óra. Cic. beszéd. Miló és Marc. Virgil. K. könyv. Tauchnitz. írásb. gyakorl. Tan. Tegó Alajos.	3 óra. Nyelvtan ismétlése. Fordítások. K. k. Szepesy olv. k. Gedike. alk. gyakorl. Tan. Rohrer Antal.	3 óra. Folytatása az irodal. tört. mint főlebb. Írás dolgoz. Tan. Nagy Márton.
VIII.	2 óra. Folytatás. Ker. kath. Erkölcstan. K. k. kat. ker. Erkölcstan. Eger, 1853. Tan. Trautwein Ján.	5 óra. Corn. Tac. Annal. Horat. vál. Odái. K. könyv. Tauchnitz. For. és írásb. gyakorl. Tan. Tegó Alajos.	3 óra. Folytatásuk az előbbieknél. Tan. Rohrer Antal.	3 óra. Folytatás. Írásdolgozatok. Szavalások. Tan. Nagy Márton.

Megjegyzendő: vasár és ünnepnapokon 8, hétköznapokon pedig 7½ óraker

t a n é v r e.

Németnyelv	Történelem és Földrajz	Mennyiségtan és bölcsészeti Előtan	Természet-tudományok	Heti órák
Hetenként 2 óra. Betűtan. Helyesírás, olvasás, írás. Toepler szerint. Tan. Berzay Elek.	Het. 3 óra. Mathemat. physikai és politikai földrajz. K. k. földrajzi alapvonalak. 1851. Tan. Petlanovics Alaj.	Het. 3 óra. Szám — és mértan elemei. K. k. Elemi számt. Barcs I. r. Mértan elemei Szabóky. Tan. Petlanovics Al.	Het. 2 óra. Természetrajz. Emlősök. Madarak, halak stb. K. k. Természetítő ténét Budán. Tan. Berzay Elek.	23.
2 óra. Rendes és rendetlen névhajlítások. Egyes szavak betan. Fordítás. Olvasás. Toepler szerint. Tan. Berzay Elek.	3 óra. Egyetem. történet. Ókor. földrajzzal. K. k. Pütz n. Vince Paulin. Tan. Csákós Elek.	3 óra. Ismétlés és folytatás. K. k. Barcs Számtan I. II. III. r. mértan elemei Szabóky. Tan. Csákós Elek.	2 óra. Kétéletiek, bogarak s növényország. K. k. u. az. Tan. Csákós Elek.	23.
2 óra. Folytatás. Fordítás. Olvasás K. k. Mozart I. r. és Toepler nyelvt. Tan. Berzay Elek.	3 óra. Középkor, és austriai bir. földrajzzal. K. k. Vince Paul és Buczászky m. orsz. földleírása. Tan. Csákós Elek.	3 óra. Számtan. 4. közöns. algebr. műtétel, hatvány, gyökvonás stb. K. k. Marán; kör, bele v. körülie irandó idomok stb. K. k. Szabóky. Tan. Bartos Ignác.	3 óra. Ásványtan. K. k. ugyanaz. II. félév. Testek közöns. sajátosságai. K. k. Lutter Természetan elemei. Tan. Csákós Elek.	25.
2 óra. Folytatásuk az előbbieknél Toepler szerint és Mozartból. Tan. Berzay Elek.	3 óra. Folytatása az előblinek. Tan. Petlanovics Alaj.	3 óra. Az előbbiek folytatása. K. k. mint főlebb. Tan. Bartos Ignác.	3 óra. Természetan folytatása. K. k. ugyanaz. Tan. Csákós Elek.	25.
2 óra. Toepler német nyelvtana. Fordítások Mozart olv. könyvéből. Tan. Hoffman Ignác.	3 óra. Földrajz és Történel. Ókor az actiumi ütközetig. Vallási szokások, mesteresség és tudom. K. k. Bolla. Világtörténet. Tan. Purgstaller K. J.	3 óra. Betűvetés egész a törtekig bezárólag. Mértan Hossz- és lapmértan. K. k. Koretz elemi mennyiségt. Tan. Való József.	3 óra. Rendszeres Természetrajz. Állat és növényország. K. k. Természetrajz elem. Hanák. Tan. Való József.	25.
2 óra. Olvasás, fordítás, elemzés Mozartból, Toepler nyelvtana szerint. Hazai gyakorl. Tan. Trautwein Ján.	3 óra. Középkor. K. k. Bolla Világtörténet. Tan. Purgstaller K. J.	3 óra. Folytatás egész az első fokú egyenletekig egy és több ismeretlennel. Mértan: Háromszög és tömörmértan K. k. Koretz. Tan. Való József.	3 óra. Természetrajz ismétlése és ásványor. K. k. ugyanaz. II. félév. A testek közös sajátosságai, vegy- és hévtan. K. k. Schirckhuber Természet. Tan. Rohrer Antal.	25.
2 óra. Az előbbiek folytatása. Mozartból Toepler nyelvt. szerint. Hazai gyakorl. Tan. Trautwein Ján.	3 óra. Újabb kor a francia zavarokig. K. k. Bolla világt. Tan. Purgstaller K. J.	4 óra. Betűvetés és mértan ismétlése folytatása és vége. K. k. Koretz mennyiségtana. Tan. Való József.	3 óra. Deléjesség, villanyosság, egyensúly, mozgás gőzök hallás- és láttan. K. k. Schirckhuber Természet. Tan. Rohrer Antal.	25.
2 óra. Mint előbb. Tan. Trautwein Ján.	3 óra. Legújabb kor Napoleon bukásaig. K. k. Bolla. II. félév. Austriai bir. Statistikája. Tan. Purgstaller K. J.	2 óra. Betűvetés és Mértan ismétlése K. k. Koretz mennyiségt. Tan. Való József. 2 óra. Tapasztalati lélektan és alaki gondolatán. K. k. Purgstaller Propaedeutica. Tan. Purgstaller K. József.	3 óra. I. félév. Deléjesség, villanyosság, egyensúly mozgás. II. félév. Természet-tani földrajz K. k. Schirckhuber Földtana. Tan. Rohrer Antal.	25.

sz.-mise; ezután vasár- és ünnepnapokon tartatnak hit és vallási szónoklatok.

III. A rendes tantárgyaknak tanárok közti felosztása.

Tanárok	Tantárgyak	Osztályok	Heti tanórák száma	Észrevételek.
Nagy Márton . . .	Magyar irod. története.	6 7 8	9	I g a z g a t ó: magy. tudós társaság s természettud. társulati tag.
Hoffmann Ignác . .	Latin, görög és németnyelv.	5 6	15	Bölcészettudor.
Söjtöry Zsigmond	Latin és magyar nyelv.	1 2 3	19	— — —
Purgstaller Kal. József	Történel. föld - rajz és phil. propaedeutica.	5 6 7 8	14	VII. Osztályfőnökök: Bölcs. és hittudor; magy. tud. társasági rendes tag.
Tegó Alajos . . .	Latin és magyar nyelv.	5 7 8	18	Bölcészettudor.
Rohrer Antal . . .	Természettan és görögnyelv.	6 7 8	15	VIII. Osztályfőnökök: Bölcsészettudor s hittudor és egyet. kartag.
Petlanovics Alajos	Vallás, latin és magyar nyelv, történel. földr. számt.	1 4	19	I. Osztályfőnökök: Hitelemező.
Berzay Elek . . .	Vallás tan latin magyar s német nyelv és term. rajz.	1 2 3 4	20	II. Osztályfőnökök: Hitelemező.
Való József . . .	Mennyiségtan és természetrajz.	5 6 7 8	15	V. Osztályfőnökök: Bölcészettudor.
Trautwein János . .	Vallás tan s német nyelv.	5 6 7 8	14	VI. Osztályfőnökök: Feltanodai hitszónok.
Csákós Elek . . .	Vallás tan, történel. földrajz, term. tan és term. rajz.	2 3	19	III. Osztályfőnökök: Hitelemező.
Bartos Ignác . . .	Vallás tan, magyar s görög nyelv és mennyiségtan.	3 4	19	IV. Osztályfőnökök: Hitelemező.

A tanárok mind ájtatos tanító-rendi áldozárok.

Rendkívüli tanárok:

1. N. e. g. vallás tanár: Vukovics Sándor, lelkész.
2. Héber vallás tanár: Löv Lipót, főrabbi.
3. Francianyelv tanár: Bernstein Ferdinand, világi.
4. Rajz tanár: Vittkóvszky Lőrinc, világi, II. félévben.

IV. A tanuló ifjuság érdemsorozata.

Tanjegyek	VIII.		VII.		VI.		V.		IV.		III.		II.		I.		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév		félév		félév		félév		félév		félév		félév	
Kitüntetéssel első osztályu . . .	9	11	8	7	2	—	9	12	6	7	10	9	14	16	11	7	69	69
Első osztályu . .	16	16	17	18	16	17	14	10	16	10	15	15	18	18	34	30	146	134
Másod osztályu .	5	2	4	2	4	4	3	5	—	4	—	—	4	2	8	8	28	27
Harmad osztályu	—	—	—	—	3	1	2	—	—	—	—	—	1	—	3	3	9	4

V. 185¹/₂-ki tanévben tartott érettségi vizsgák eredménye.

VIII. oszt. tanulók száma 185 ¹ / ₂ -ki tanév végén	Érettségi vizsgára magokat jelentették	Ezek közül vizsga előtt visszalépett	Nyilvánítottak		Visszautasítottak	
			különő érettek	éretteknek	1/2 évre	1 évre
48	23	0	6	16	két óra 1	0

VI. Taneszközök.

a) *A tanoda könyvtára* még nem jelentékeny, mert alig megy fel a könyvek száma 200 darabra: mindazáltal a kegyes rendi ház könyvtára elég segínyt nyújt, főképp régi könyvekben, a tanárok szellemi képezésök folytathatására; újabbakban pedig nem csekély könnyítést nyert a tanári kar az ugynevezett palánk-belvárosi volt olvasó egyesület dicséretes jótékonyságából, neki használatra átengedvén szép számú és érdekes munkákból álló könyvtárát.

Ehez járult még Csajághy Sándor megyés püspök urunk bőkezűségéből a vallástanárok használatára: „Die Schönheit der katholischen Kirche“ v. Heinrich Hinnioben; — „Alzog's Universal-Geschichte der k. Kirche;“ — „J. Gaume kath. Religionslehre nach ihrem ganzen Umfange“ című jeles munkák megszerzésére 20 pengő frt., melyek azonnal megszerzettek. Tanhatóság útján küldetett: „Christus und seine Kirche“ című könyv. — Szép mennyiségű földabroszt is birunk — tanpénzen.

b) *A természettani műterem* oly jelentékeny, miszerint a versenyt hazánk bármely műteremével kiállhatja. Szeged városa t. i. mely az ifjuság célszerű kiképezését mindig szíven hordozta, mit sem nélkülözött, mi a természettan köréhez megkívántatónak tudomására juttatott. — Szerencsés vala e műterem fenséges Kormányzónak Albert cs. kir. főhercegnek magas tetszésében részesülhetni, és a ns. városi hatóságot elismerés jeléül dicsérettel jutalmazni.

c) *A természetrajzi gyűjtemény* ez évben nyert gyarapodást *rovarok*-ban számszerint 923 -- és öt kitömött madarakban; ez utóbbiakat *Majer Ferdinand* szegedi polgár és özv. *Frádlné* asszonyság adakozásából; a rovargyűjtemény a tandíjból szereztetett. — Bir e szakban szép ásvány- és növénygyűjteményt is.

VII. Szegedi Gymnasiumhoz kötött ösztöndíjak.

a) T. c. *Ebner József*, csanádmegyei áldozár, al-esperes és német-sz.-péteri plébános ur 1846-ki mártius 19-én kelt nagylelkű alapító levele értelmében évenként azon nyolcadik osztályu tanulónak, ki magát vallásosság, példás viselet s a tanodai szabályok pontos megtartása által kitüntetendi, s társai közt a vallástánból mind a két félévben legnagyobb előmenetelt tanusitand; a többi tanulmányból pedig az első tiz közé leendő sorozva, hat arany, az az : huszonhét pgő ft. adassék.

b) Néhai *Sobay György* Szeged városa főorvosa 800 pgő ft. kamatja évenként két szegedi születésű legjobb tanulónak, egyiknek a fel-, másiknak az al-tanodából az illető tanár és igazgató uraknak hiteles bizonyítványa mellett adassék.

c) Tarthat igényt szegedi születésű szorgalmas tanuló *Jettim József* által alapított ösztöndíjra is.

Hálás köszönet a nagylelkű jótévéknek !

VIII. Kidolgozásra feladott magyar gyakorlatok, három felső osztályban.

Levél. Barát tudósítja barátját a két havi szünidő töltésről.

Válasz ugyanarra.

A zarándok. (*Beszély.*)

Újév. (*Képbeszédben.*)

Tél. (*Leirási modorban.*)

Hunyady Mátyás. (*Történeti próza.*)

Egy pár nap a jelen tanévből. (*Leirási modorban.*)

Árpád imádja Hadúrt. (*Átváltoztatás* Zalán futása című hőskölteményből.)

Levél. Az atya inti fiát, hogy az érettségi vizsgára jól elkészülve jelenjen meg.

Albert cs. k. főherceg s kormányzó úr ünnepélyes fogadtatásának *leirása*.

Levél. A fiu tudósítja atyját hogyanlétéről.

Válasz ugyanarra.

Méh és a légy. (*Mese.*)

Az árvák. (*Beszély.*)

A hét gyermek. (*Történeti leírás.*)

Serkentés a munkára. (*Beszéd alakban.*)

A keresztény hős. (*Beszély.*)

Zalán követsége Árpádnál. (*Átváltoztatás.*)

A kettős út, t. i. a jó és rossz lelkiismeret. (*Beszély.*)

Levél. Az atya kérdezősködik fia hogyanlétéről.

A fiu válaszol.

A ló és a róka. (*Mese.*)

Újévi köszöntés.

Szeged leírása.

Levél. Az atya inti fiát, hogy a második félévben szorgalmasabban tanuljon.

A fiu igéri *válaszában* a szorgalmas tanulást.

Az isteni gondviselés munkája. (*Elbeszélés.*)

A természet szépsége vihar után. (*Leirási modorban.*)

IX. A gymnasium belső állapota.

A lefolyt 185 $\frac{2}{3}$ -ki tanév, miután october első három napjaiban az előleges beírás és osztályokba elhelyezés megtörtént volna, kezdetét october 4-kén, mint fölséges Fejedelmünk dicső neve ünnepén, a legnagyobb áhítattal tartott isteni szolgálattal vette. — Ép oly vigasztaló mint örvendetes azon öntudat, melynél fogva az összes tanári kar magasztos feladatát mind nevelési mind tanítási szempontból helyesen felfogva, mennyire csak kivihető vala, a közvárákozásnak elegettenni vágyakozott. — Általában oda irányozta minden törekvését, miszerint az ifjuságnál a vallásos s erkölcsi miveltséget mint célpontot megközelítse. Erre nézve minden alkalmat felhasznált, hogy a példaadó isteni szolgálatok által is élesztessék s erősítsék benne a vallásos érzelmeket. Így p. minden előfordult nevezetes napok ünnepileg szentesítették; a húsvéti sz. gyakorlatok épületesen, — az ájtatos körmenetek példás buzgósággal, — sz. gyónás és áldozás év által ötször követésre méltó ájtatossággal teljesítették; — és e vallási érzelmeket nem egyedül ily alkalmakkal költetett fel a zsenge ifjuság fogékony kebelében; de a hitszónoklatok és hitelemzések, sőt az előadások is úgy eszközöltettek, hogy az a gyakorlati életbe is átültethessék.

Továbbá: az ifjuság különös képezését illetőleg minden magas rendeletek, melyek annak előmozdítását célozzák, sikerrel foganatosítottak. Sőt oda irányoztatott minden igyekezet, hogy az oktatási nyelv mellett még egy élő nyelv — a német — rendes tárggyul vétetett, s melyben a tehetségű ifjak szép előmenetelt tanusítanak.

Fegyelmi tekintetből a tanári kar egész éven át nem jött kellemetlen helyzetbe, melynél fogva nagyobb vétséget valakiben komolyabban megfenyíteni szükséges lett volna.

X. Tanév folytán érkezett fontosabb Rendeletek:

1. A megyés püspök ő mga a vallástanárok és hitszónokoktól hitvallomást kér. 2324. sz. a.
2. A tanári pótlárok vagy tanszéki kijelöltek Bécsben a magas kormány ellátása mellett képezhetik magukat a tanári hivatalra. t. h. 1465. sz. a.
3. Az érettségi vizsgálatot ismételendők mind arra köteleztetnek, mire a többi vizsgálandók; továbbá azon ifjak, kik minden egyes szakból általában igen gyenge előmenetelt tanusítanak, éretteknék nem nyilváníthatnak; végre az előbb végzett bölcsészeti-hallgatók mint magánytanulók tekintendők. 1527. sz. a.
4. A megyés püspök ő mga elküldi az illető tanároknak a vallástaníthatási engedélyt. 2474. sz. a.
5. A Tanhatóság közli a m. Ministerium óvását egy másolatban a hazai kidolgozandó feladatok túltelhelése ellen. 1577. sz. a.
6. Az 185 $\frac{1}{2}$ -ki tanévben rendes ösztöndíjt nyert tanulók nevei közöltetnek az igazgatósággal, kik közt Herczeg János volt szegedi tanuló is. 1560. sz. a.
7. Szabályok küldetnek mihez tartás végett az ösztöndíjérti folyamodványoknál u. a. szám.
8. Figyelmeztetik az igazgatóság és tanári kar a tankönyvek választásában érkezett számos megengedő, ajárló vagy tiltó leiratokra. 1690. sz. a.

9. A Cseh gymnasiumok használatára szerkezett és felsőbb Helyen helybenhagyott fegyelmi törvények mellékletben megküldetnek, hogy az illető tanári kar által hasonlóul szerkesztessenek felsőbb Helyre fölterjesztendők. 1606. sz. a.

10. A tankönyvek elfogadhatása ügyében megtartandó szabályok közöltetnek. 1667. sz. a.

11. Közöltetik Tanhatóság utján Ő cs. kir. ap. Fölségének legfelsőbb parancsa, mely a katonai egyéneknek polgári hivatalokra leendő alkalmazása módját szabályozza. 1661. sz. a.

12. A tanulók által a tanodai igazgatók vagy tanítók irányában eszközözendő zenével s egyéb efélékeli ünnepélyes kitüntetések és tisztelkedések tilalmaztatnak. 1706. sz. a.

13. Szeged város polgármesteri hivatala fölszólítja az igazgatót egy megyefőnöki melléklettel, hogy a tanároknak, kik az esküt még le nem tették, névjegyzékét megküldje. 10668/6887. sz. a.

14. A Tanhatóság jelenti, hogy az ösztöndíjakérti folyamodványok csak a csődület kihirdetése után vétethetnek tárgyalás alá. 1884. sz. a.

15. Tankönyveket illető árulhatási szabályok közöltetnek. 1934. sz. a.

16. Gymnasiumi tanszékeket illető vizsgálati szabályok. 22. sz. a.

17. A mult tanévi érettségi vizsgálatok jegyzőkönyve visszaküldetett helybenhagyólag. 48. sz. a.

18. Megküldetik a vallástani lecketerv. 7569/100. c. h. sz. a.

19. Statistikai rovatos tábla kívántatik a gymnasiumról. 107. sz. a.

20. A m. püspök ő mga felhivja az igazgatót s vallástanárokat a vallási könyvek iránti vélemény adásra. 437. sz. a.

21. A magánytanulók írásgyakorlási próbát is tartoznak kiállani. 131. sz. a.

22. A m. püspök ő mga felhivja a tanárokat vallástani készítésére a bibornok-érsek ő magassága által ígért jutalom mellett. 504. sz. a.

23. Az ifjuságnál történni szokott pénzgyűjtések iránti rendelet. 202. sz. a. t. h.

24. Az érettségi vizsgálatokra nézve javaslatok kéretnek. 275. sz. a.

25. Ő cs. kir. Fölsége irányában tartozó magasztos háladásra figyelmeztetik az igazgatóság. 355. sz. a. Ennek következtében egyszersmind

26. Egy nagyszerű emlék fölállithatásában tanusitandó buzgóságra szólítatik. 634. sz. a.

27. A tanári kar a nagyhétben tartandó lelki gyakorlatokon és sz. áldozáson az ifjusággal együtt megjelenve tetteleg részt vegyen. 403. sz. a.

28. A Kossuthféle kalapok és forradalmi jelek a felsőbb négy osztályban szigoruan megtiltandók. 507. sz. a.

29. Laibachi és pozsoni tanszékekre csődület hirdettetik. 513. 514. sz. a.

30. A m. püspök ő mga megküldi a vallástani új rendszert, azon felül 20 pgő ftot vallásos könyvek szerzésére. 897. sz. a.

31. Az asztaltáncoltatás mint orvosilag az egészségre veszélyes megtiltatik. 547. sz. a.

32. Az érettségi vizsgálat megtarthatása ügyében a közoktatási m. ministerium rendelete mihez tartás végett. 786. sz. a.

33. A magánytanulók megvizsgálatása ügyében a közoktatási m. ministerium rendelete mihez tartás végett. 829 sz. a.

34. A tanításnál tartandó mód és tárgyak mértékére nézve a közoktatási m. ministerium rendelete. 830. sz. a.

35. A Tanhatóság közli mellékletben a m. ministerium rendeletét protestans iskoláknak katolikus tanulók általi látogatásáról. 677. sz. a.

36. Az érettségi vizsgálatok ideje meghatározatik. — Szegedre augusztus 3, 4. és 5-dik napjaira. 910. sz. a.

37. Leküldettek az érettségi vizsgán kidolgozandó darabok. 923. sz. a.

38. Meghagyatik, hogy programmok küldessenek a m. ministeriumhoz mint múlt évben — hasonlóul a porosz m. ministeriumhoz. 915. sz. a.

Megjegyzendő: hogy a t. c. városi Tanács, mint a tanoda alapítója és fentartója, az 185%-ik tanévi határozatánál fogva a vidéki szegényebb sorsu, de jó reményü tanulókat a tandíj fizetésétől jövőre is fölmentendi; — a **szegediek** mind tandíjmentesek.

